

DANIELLE QUINODOZ

Danielle Quinodoz Grenoble’da doğdu. Paris’te psikoloji eğitimi aldı. Cenevre Üniversitesi’nde Jean Piaget ve André Rey ile birlikte çalıştı. İsviçre Psikanaliz Cemiyeti üyesi oldu. 1989’da Uluslararası Psikanaliz Birliği’nin Sacerdoti ödülünü aldı. “Baş dönmesi (Vertige)” adlı kitabı ile 1995’te Psikoloji ödülü aldı. “Des mots qui touchent (Dokunan kelimeler)” eserinde kelimeleri olmadığı için acı çeken hastalarla ilgili deneyimlerini yazdı. “Vieillir (Yaşlanmak)” eserinde ise yaşlanmanın zorluklarını ve zenginliklerini anlattı. Çeşitli ülkelerde psikanalizle ilgili çalışmalar yaptı, eserleri birçok dile çevrildi. Psike İstanbul’un psikanaliz eğitim programında aktif olarak yer aldı. Psikanalist Jean-Michel Quinodoz ile evli olan Danielle Quinodoz 2015’te Cenevre’de hayatını kaybetti.

ASLI KURUOĞLU

Aslı Kuruoğlu, psikiyatr ve psikanalistir. Çalışmalarını Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı ve ayrıca Psike İstanbul Psikanaliz Derneği bünyesinde IPA üyesi psikanalist olarak sürdürmektedir. Tavistock ve Portman Kliniğinde (Londra) ergenlik dönemi konusunda gözlemci olarak çalışmış olup klinik ilgisi daha çok ergenlik dönemi, kişilik bozuklukları, yeme bozuklukları ve davranışsal bağımlılıklar konularında yoğunlaşmıştır. Ankara Çağdaş Psikanalitik Psikoterapiler Derneği ile Psike İstanbul Psikanaliz Derneği Yönetim Kurulu başkanlığı görevlerini yürütmüştür. Bilimsel makaleleri yurtiçinde ve yurtdışında çeşitli dergilerde yayınlanmıştır.

DANIELLE QUINODOZ

BAŞ DÖNMESİ

KAYGI İLE HAZ ARASINDA

ÇEVİREN GİZEM ŞAKAR

LE VERTIGE

ENTRE ANGOISSE ET PLAISIR

© Presses Universitaires De France/Humensis

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI 679

PSİKE İSTANBUL PSİKANALİZ KİTAPLIĞI-ŞİMDİ VE BURADA 12

ISBN 978-605-399-570-8

1. BASKI İSTANBUL, ŞUBAT 2024

© İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ İŞLETMESİ

YAZIŞMA ADRESİ: HACİAHMET MAHALLESİ, PİR HÜSAMETTİN SOKAK, No:20, 34440, BEYOĞLU / İSTANBUL

TELEFON: 0212 311 64 63 - 311 61 34 / FAKS: 0212 216 24 15 • SERTİFİKA No: 51672

www.bilgiyay.com

E-POSTA yayin@bilgiyay.com

DAĞITIM dagitim@bilgiyay.com

DİZİ EDITÖRÜ İŞİL ERTÜZÜN

YAYINA HAZIRLAYAN İŞİL ERTÜZÜN

TASARIM MEHMET ULUSEL

DİZGİ VE UYGULAMA PUNTO AJANS

KAPAK TASARIMI GÖRKEM DİDEM ÖZTUNCER

BASKI VE CİLT BİNCAN MATBAACILIK YAYINCILIK SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ

TAYAKADIN MAH. ULUBATLI HASAN CAD. NO:255 ARNAVUTKÖY İSTANBUL

TELEFON: 0212 401 98 43 • SERTİFİKA No: 72758

İSTANBUL BİLGİ UNIVERSITY LIBRARY CATALOGING-IN-PUBLICATION DATA

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ KATALOGLAMA BÖLÜMÜ TARAFINDAN KATALOGLANMIŞTIR.

Names: Quinodoz, Danielle, author. | Şakar, Gizem, translator. | Kuruoğlu, Aslı, author of introduction, etc.

Title: Kaygı ile haz arasında baş dönmesi / Danielle Quinodoz ; çevirmen Gizem Şakar ; sunuş yazarı Aslı Kuruoğlu.

Description: İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2024. | Includes bibliographical references and index.

Series: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 679. Psike İstanbul Psikanaliz Kitaplığı-Şimdi ve Burada; 12.

Identifiers: ISBN: 9786053995708 (paperback)

Subjects: LCSH: Vertigo --Psychological aspects. | Psychoanalysis. | Object relations (Psychoanalysis). | Medicine,

Psychosomatic. | Anxiety. | Pleasure.

Classification: LCC: RB150.V4 Q5619 2024

DANIELLE QUINODOZ

BAŞ DÖNMESİ
KAYGI İLE HAZ ARASINDA

ÇEVİREN
GİZEM ŞAKAR

İçindekiler

- ix** Sunuş
- xix** Önsöz

- 1** **1** Baş Dönmesi Nedir?
 - 2** Tanımlar
 - 9** Psikanalistler ve Baş Dönmesinin İncelenmesi
 - 16** Klinik Örnek: Baş Dönmesi Şikâyetiyle Bir Analiz Başvurusu

- 23** **2** Kaynaşmaya Bağlı Baş Dönmesi
 - 23** Nesneyle Aynı Anda Yok Olma Kaygısı
 - 31** Kaynaşmaya Bağlı Baş Dönmesi ve Ayrılık Kaygısı

- 37** **3** Bırakılmaya Bağlı Baş Dönmesi
 - 43** Boşluk Hissinden Alan Hissine, Simgesel Denklemden Simgeye Geçiş
 - 46** Simgesel Denklemden, Simgeselliği Mümkün Kılan Denk Olmama Hâline Geçiş
 - 47** Boşluğun İçinde Yan Yana Sıralanmış Kısmi Nesnelere mi Yoksa Alanda İlişki Hâlindeki Bütün Nesnelere mi?

- 51** **4** İç Çekilmeye Bağlı Baş Dönmesi
 - 51** Nesne Tarafından İç Çekilme Kaygısı
 - 58** Karşıaktarım Sırasında Anlam Kazanan Bir Kaçış

- 61** **5** Hapis-Firar Nöbetleşmesine Bağlı Baş Dönmesi
 - 61** İki Etkin Devrim: Nesneden Kaçmak ve Ona Kavuşmak
 - 66** Aktif Bir Rolün Tasavvur Edilmesi Kaygıdan Nasibini Alır

- 69** **6** Boşluğun Çekimine Bağlı Baş Dönmesi İçsel Alanın Ortaya Çıkması
 - 69** Boşluğun Karşı Konulamaz Çekimi: İçsel Boşluk Hissinin Bir Yansıması Olarak Dışsal Boşluk Hissi
 - 77** İç Alanın Ortaya Çıkışı: Yankıları

- 85** **7** Yayılmaya Bağlı Baş Dönmesi
- 85** Sınırları Olmayan Bir Evrene Yayılma Kaygısı
 - 93** Yayılmaya Bağlı Baş Dönmesi İçsel Dünyanın Sınırları Olmayan Bir Temsilinden Sınırları Olan Bir Temsiline Ani Geçiş Esnasında Ortaya Çıkar
- 95** **8** Rekabete Bağlı Baş Dönmesi
- 95** Oidipus Nitelikli Rakibi Geçme Kaygısı
 - 103** Kadınlarda Yaşanan Rekabete Bağlı Baş Dönmesi
- 113** **9** Kaygıdan Hazza Baş Dönmesi
- 113** Baş Dönmesinin Her Biçimi Bir Haz Biçimine Tekabül Eder
 - 114** Haz ve Kaynaşmaya Bağlı Baş Dönmesi: Kaynaşmanın Ülküselliğini Kaybetmesi
 - 121** Haz ve Bırakılmaya Bağlı Baş Dönmesi: Taşıyan Nesnenin Ülküselliğini Kaybetmesi
 - 124** Haz ve İçe Çekilmeye Bağlı Baş Dönmesi: Hapseden Nesnenin Ülküselliğini Kaybetmesi
 - 124** Haz ve Hapis-Firar Nöbetleşmesine Bağlı Baş Dönmesi: Değişmezlik ve Değişimin Ülküselliğini Kaybetmesi
 - 127** Haz ve Boşluğun Çekimine Bağlı Baş Dönmesi: Boşluğun ve Yansıtmanın Ülküselliğini Kaybetmesi
 - 136** Haz ve Yayılmaya Bağlı Baş Dönmesi: Benliğin Yayılmasının Ülküselliğinin Kaybolması
 - 137** Haz ve Rekabete Bağlı Baş Dönmesi: Zaferin Ülküselliğinin Kaybolması
- 141** **10** Kimler Baş Dönmesi Yaşamaya Adaydır?
- 141** “Baş Dönmem Var” Cümlesi Ne Anlama Gelir?Belirtinin Özgürlüğünün Araştırılması
 - 145** Tümgüçlülük ile Güç Arasında İlgili Kurmanın İmkânsızlığı
 - 148** Artık Baş Dönmesi Yaşamamak Klinik Düzeyde Ne Anlama Gelir?
- 151** **11** Freud ve Klein’in Çalışmalarında Baş Dönmesinin Yer
- 152** Baş Dönmesinin Simgesel ve Belirli Anlamları
 - 153** Freud’da Kaygı Kuramları
 - 160** Freud’un Bayılmaları Baş Dönmesi miydi?
 - 162** Melanie Klein: Baş Dönmesine Olan Yaklaşımını Destekleyen Kuramsal Kavramlar

- 169** **12** Baş Dönmesi ile Oynanan Tehlikeli Oyunlar
- 169** Düşme Riski mi Yoksa Ölümle Kumar mı? İmkânsız Oyunların Oyuncuları
- 178** Peki Ama Onların Bu Tehlikelere Atılmaya İten Nedir?
- 188** Sınıra Meydan Okumak: Baş Dönmesi mi Denge mi?
- 193** **13** Denge: Hiç Durmayan Bir İnşâ Hâli
- 193** Denge Küçüklük ile Sonsuz Büyüklüğün Tam Ortasında Değildir
- 197** Yalnızlığın Zorunlu Kıldığı Geçiş. Dengenin Ülküsellüğünün Kaybı
- 203** Baş Dönmesi ve Denge Arasında: Mekân ve Zamanla, Değişen ve Değişmezle, Anlık Olanla ve Süreyle Oynamak
- 209** Baş Dönmesi ve Denge
- 213** Kaynakça
- 217** Dizin

Sunuş

Aslı Kuruoğlu

Vertigo, dūşme korkusu ve dūşme arzusu arasındaki çatıřmadır.
Salman Rūřdi

Yeni doğan bebeği evre etkisinin pasif alıcısı olarak gören kuramların aksine güncel anlayışa göre bebeğin artık daha karmaşık düzeyde sosyal ilişki kurduğu kabul edilirken psikanalizin gelişimsel önermesi, yaşamın en erken dönemlerinden itibaren temeli atılmaya başlanılan bu ilişkisellik içinde gelişen süreçlerin, bireyin tüm yaşamı boyunca o ya da bu şekilde varoluğu etkileyerek erişkin ruhsallığına ait nitelikleri şekillendirdiğini ileri sürmektedir. Psikanalizin tarihsel süreci içinde Freud'un farklılaştırılarak geliştirdiği tüm varsayımlarında başat olarak etkisini sürdüren düşüncesi de benzer şekilde psikopatolojinin bireyoluğu yinelemesi ile ilgili olup (Fonagy, 2003), bu düşünce nesne ilişkileri gibi sonraki psikanalitik okullarda da korunmaktadır. Elimizdeki bu kitap baş dönmesi konusunda yazılmış olduğu kapsamlı bir zmlleme olarak okuyucuyu nesne ilişkilerinin keskin virajlarında dolaştırırken içinden geçtiği çeşitli kavramları zıt dürtüler boyutundan ele alarak, erken dönemlerden itibaren içselleştirilen deneyimlerin ruhsal temsillerindeki dengeyi sorgulaması nedeniyle aslında bir çeşit denge kitabı olarak da düşünülebilir. Tıpkı yaşayan kişilerce tarifinde güçlük çekilen baş dönmesi ya da sersemlik hissi gibi belirtileri klinisyenin çeşitli sorularla tanıma, ayırt etme ve anlamlandırılmaya çalışmasında olduğu gibi bu kitap da

sözün ve sözcüklerin kısıtlı olduğu karmaşık ve sınırları belirsiz bir konuyu artık hacim ve doku içeren temsil edilebilir bir alana dönüştürmektedir.

Tarihsel arka planda sözcüğün köken aldığı “verto” sözcüğünden başlayarak “vertigo” yani baş dönmesi yaygın olarak kabul edildiği şekliyle bir dönme yanılmasıdır. Sersemlik hissi ile iç içe olarak beyinden mi “hipokondriadan” mı yoksa her ikisinden mi kaynaklandığı, varsanı mı yanılma mı olduğu ya da “deliliğe mi götürdüğü” tartışılırken iç kulak ve vestibülokoklear sinirin dengedeki rolünün fark edildiği 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren nörolojik bir hastalık olarak görülmeye başlanmıştır (Balaban, 2001). Bu sırada baş dönmesi ile emosyonun birlikteliğine ilişkin bilimsel veriler de eş zamanlı olarak birikmeye devam etmektedir ve Freud 1895 yılında baş dönmesini anksiyete nevrozu ile ilişkilendirecek, Ferenczi ise (1914) seans sonrası analizanda görülen baş dönmesini fizik ve ruhsal durumdaki ani değişimin tetiklediği haz ilkesinden gerçeklik ilkesine geçiş ile açıklayacaktır. Bunu, davranışçılık ekolünden Watson’un uzamsal çerçevede destek hissi kaybının bebeklerde korkuya yol açışını göstermesi (Watson, 1924) ve bebeğin emekleme ve ilk yürüme deneyimlerinde annenin destekleyici işlevinin giderek zemin tarafından üstlenildiği ve belki de bu nedenle yeryüzünün bilinç dışında anneyi temsil ettiğinin ileri sürülmesi izlemiştir (Rycroft, 1953). Baş dönmesi ile antik çağlardan beri aynı bağlamda konumlanan duygudurum ve kaygı ilişkisi yineleyen bir bulgu olarak güncel klinik ve epidemiyolojik çalışmalarda da karşımıza çıkarken, ilerleyen teknolojik gelişmelerin yardımıyla dengeden sorumlu yapıları içeren vestibüler sistem ile emosyon düzenlenmesinden sorumlu limbik sistem arasındaki nöral ağların gösterilmesi (Rajagopalan, Jinu, Sailesh ve ark., 2017), kaygıya mekân ve hareket algısında değişikliklerin eşlik ettiği durumları daha iyi anlaşılır kılmıştır. Dahası, amigdala gibi sıklıkla korku ile ilişkilendirilen limbik bir yapının iştah veren durumların regülasyonunda rol oynadığının ileri sürülmesi gibi (Kim, Zhang, Muralidhar vs ark., 2017), korku ve haz yollarının ortaklığına işaret edebilecek yeni kanıtlar da ortaya atılmaktadır. Baş dönmesi, emosyon ve hazzın karşılıklı ilişkisine ait bilimsel araştırmalar bir yandan devam ederken, kişilerin yaşam kalitelerini ciddi olarak etkileyebilen bu belirti/tanı ile yapılabileceklerle ilişkin klinisyenlerin üzerinde çalışılabilir bir alan yaratma çabaları da sürmektedir. Özellikle olası organik nedenlerin dışlanmasıyla kalan grubun içinde kronikleşme riskinin yüksek oluşu ve bu durumların sağlık hizmetinde “kaybolan” durumlar olarak ta-

nımlandığı göz önüne alındığında bu konunun önemi daha da ön plana çıkmaktadır (Tschan, Wiltink, Beutel, ve ark., 2013). İşte Danielle Quinodoz tam da bu alanda devreye girerek nesne ilişkilerinde farklı kümelenmeler ve savunmalar etkileşiminde baş dönmesinin farklı dinamiklerini okuyucuya sunuyor. Nesne ilişkileri nasıl tanım gereği özneyi de içeriyorsa baş dönmesi de bedensel ile ruhsal olanı aynı matris içinde buluşturan bir özellik taşıyor. Bu anlamıyla dehşet veren bir baş dönmesi atağı Quinodoz'a göre tam da bu alanın yani simgeleşmemiş duyular dizgesinin görünümü olarak çıkıyor klinisyenin karşısına. Freud'un "benlik, ilk ve öncelikle bedensel benliktir" düşüncesinin ve Ferenczi'nin izinden giderek söz öncesinin söze, güvenilmeyen güvenilir olana, bedenselin zihinsele dönüşümü sırasında korkunun arzu ile dansını Danielle Quinodoz kavramsal ve kuramsal bir üstdil mutlak koruyucu zırhına sığınmaksızın, analist olarak içinden geçtiği deneyime okuyucuyu da dâhil ederek üç boyutlu olarak sunuyor ki zaten kitabın gücü, okuyucuyla da kurulan bu ilişki sayesinde, akla gelen soruların bir sonraki bölümde yanıtlanmış bulunmasında yatıyor. Öncelikli olarak geçiş alanlarına vurgu yapan bu kitabın farklı bölümlerinde ilerledikçe her bir bölümde tanımlanan niteliklerin –farklılıklarına rağmen– zihinsel yaşamda nasıl iç içe geçerek içsel alanı yapılandırdığı görülüyor ve bu süreçlerin ruhsal sağlık-psikopatoloji ekseninde nelere karşılık gelebileceği yine denge arayışı boyutlarıyla ilişkilendirilerek inceleniyor. Yazarın yavaş yavaş derinleşen bir öykü içinden anlattığı bu dinamikler insanoglunun ölüme kadar giden süreçte bir ömür yaşadığı hikâyesi olmaya başlıyor.

Freud'un 1917'de basılan ayrılık ve kayıp üzerine yazmış olduğu "Yas ve Melankoli" adlı makalesi ile daha sonraları iç nesne ilişkileri olarak şekillenecek psikanalitik düşüncenin temellerini attığı pek çok yazarın değindiği bir konu olmuştur. Yani nesne ilişkilerinin, yaşamın en erken dönemlerden itibaren birincil sevgi nesneleriyle kurulan bağı niteleyen kayıp, ayrılma ve birleşme deneyimlerindeki temel örüntülerin yaşam boyu aldığı renkleri içerdiği söylenebilir ve bu çekirdek kavrayış daha sonra gelecek olan yapısal nesne ilişkileri ya da kişilerarası ilişkilere doğru kayan psikanalitik paradigmalarda da korunmuştur. Nitekim Freud'un daha sonraları (1923), benliğin niteliklerini terk edilmiş nesne yatırımlarının belirlediğini iddia ederken dayanağı, özdeşleşimi bir nesneyi terk etmenin yegâne koşulu olarak görmesiydi. Yas ve ruhsal gelişim süreçlerini birincil nesneden ayrılma nitelikleri ışığında büyüteç altına alan bu düşünce çizgisine paralel ola-

rak Quinodoz da, benlik-nesne ayrışması olarak gördüğü ayrılık kaygısını kitapta, bedensel yolla ifade bulan, “nesneyi bıraktığı yerde bulamama ve boşluğa düşmek” olarak tanımlıyor. Bu bağın özellikleri, özdeşleşerek ayrıldığı nesnelere farklı bir birey hâline gelinebilmesi, dolayısıyla özgür ve yaratıcı yeni ilişkiler kurulabilmesiyle ilişkilidir. Bu bağlamda yaşamın ilerleyen evrelerinde çeşitli yüzlerini gördüğümüz nesne ilişkileri deneyimlerinde nesneden ayrılmanın, illaki O’nu tümünden kaybetmeye değil aksine nesnenin tüm güçlü kontrolünden vazgeçerek farklı seviyede bağ kurmanın bir yoluna da karşılık gelebildiği örnekler üzerinden anlatılıyor kitapta. Bunun için hem öznenin bu farklılığa katlanabilmesi hem de farklılaştığı nesnenin buna katlanabileceğine güven duyması gereklidir. Aksine ayrılmanın çeşitli nedenlerle sekteye uğradığı durumlarda nesnenin yokluğunun kötü, yıkıcı ya da zulmedici bir şekilde deneyimlenmesi, kişinin tüm güçlü kontrol çabalarını tetikleyerek, gelişimin uğradığı durakları ve saptığı yolları derinden etkileyebilir.

Bu en erken dönem kaygıları ile ilişkili kaynaşma düşlemleri farklı kuramsal okullarda farklı şekillerde temas edilen bir konu olagelmıştır. Bu düzenek, nesneden ayrılmanın ruhsal ölüm ile eşleştiği ilkel kaygıya karşı bir savunma olarak düşünülürken Danielle Quinodoz’ya göre “henüz mekân hatta boşluk algısının bile olmadığı bir ilişki biçiminde” ilkel korkular ve asimptotik kaynaşma düşlemlerine karşılık gelen baş dönmesi, bedensel benlikten ayrılamaz bir iç alanın inşası ve düşüncenin başlamasına izin veren ilk duyularla ilişkilidir. Nitekim bu kitabın 1994 yılında Fransızca olarak basımından sekiz yıl sonra yayınladığı diğer kitabı olan “Dokunan Sözcükler” isimli kitabında Quinodoz (2003), simgeleştirme kapasitesinin gelişmesi için analistin kullandığı dilin duygular ve bunlara eşlik eden duyuları da yansıtmamasının önemini anlatır. Quinodoz, ayrılık durumlarının, “nesne ile bağ kurma alanına” dönüşmesinde çerçeve ve yorumlarıyla birlikte analitik ilişkinin önemine vurgu yapar. Analistin, baş dönmesini beş duyusuyla olduğu kadar hayalleme kapasitesiyle de hissedebilmesi, anlayıp anlam verebilmesi ve bu anlamı yine bedensel düzlemde anlam taşıyacak bir ustalıklı isimlendirebilmesiyle tomurcuklanan simgeleştirme işlevinin içselleştirilmesi ve bu yönüyle bir aktarım nesnesi olarak analistin bedeni ve zihninin kullanılabilirliği, artık yok olma korkusuna karşı bir savunma olarak kaynaşma düşlemine duyulan ihtiyacı azaltacak bir unsur olarak sunulmaktadır kitapta.

Kaynaşma ile ilgili olan en ilkel türünden başlayarak baş dönmesinin tüm çeşitleri kitapta bir tür haz ile ilişkilendiriliyor. Kaygı ile haz arasındaki bu çok boyutlu ve dinamik ilişki kimi zaman karşımıza huzurlu bir buluşma olarak çıkarken kimi zaman tehlikeli bir kumar hatta yazarın “olanaksız oyunlar” olarak tanımladığı yaşamla bağdaşmayan uç noktalarda belirivermektedir. Yaşam ve ölüm dürtüleri arasında gelişmiş bir bağ olmayan, bu dürtülerin birbirlerine karıştırıldığı ve bu anlamıyla yaşamı tehdit eden bir zihinselliğin yaygın örnekleri olarak ölümcül maddenin “cennet” olarak algılandığı madde bağımlılığı ve acıdan alınan doyum ile tanımlanan mazozizm dışında Quinodoz, bu dürtülerin birbirleriyle olan bağının çözülmesi ile ortaya çıkan ve ölüm dürtüsünün sessiz olarak işlev gördüğü diğer süreçlere de dikkat çekmektedir. Çeşitli risk alma davranışının altında yatan ve tehlikeye karşı körlük ile karakterize olan bu süreçlerdeki kendine ya da dışarıya yönelmiş yıkıcılık, doğasında barındırdığı bu temel paradoks nedeniyle yüzü yaşama dönük gibi görünse de aslında sinsi ve görünmez bir güç olarak aksine bir işlev görür. Nitekim Heimann, görünür olanın altındaki gerçeğin bir örneği olarak, kimi zaman cinsel sapkınlık ya da “cinsel suç” yanıtıcı adıyla kamuoyuna yansıyan acımasız, gaddar cinayetlerin altında yalnızca vahşi bir içgüdüsel bir gücün olduğuna işaret ederken şöyle der:

“Sözde cinsel suçun öldürülen kurbanı cinsel bir deneyimden dolayı değil, ne kadar bebeksi olursa olsun, azami düzeyde kaba şiddet sonucu ölür. Katilin davranışının cinsel yanı yalnızca kurbanı aldatmak ve bu şiddet itkisinin amacına ulaşmasını sağlamak için devrede olabilir” (Heimann, 1952).

Heimann’ın açıkça vurguladığı şekliyle farklı görünümle karşımıza çıkmasına rağmen etkisini gizlice sürdürebilen yıkıcılığa bu derinlikte baktığımızda “ölüm korkusu” ya da “yaşama arzusu” gibi görünen durumlar ile bunların altında yatan aksi yöne doğru olan güçlü çekimler arasındaki farkın giderek kapandığı bir zihinsel işleyiş karşımıza çıkmaktadır. Analiz literatürü dışında evrensel insan deneyiminin bir parçası olarak filmlerde ya da edebiyatta da sıkça işlenen bir konudur bu. Türkçe’ye “Boşluk” olarak çevrilen 2009 yapımı “Enter the Void” filminde Gaspar Noé, ölümden sonraki yaşam düşlemleri gibi bilinmeyen sınırlarında gezerken bu uç noktalarda “uçmayı”, tam da bu kitabın temasına uygun biçimde ve oldukça çarpıcı düzeyde kayıp, ayrılık, boşluk ve mekân, düşlem ve dış gerçeklik, ölüm ve yaşam dürtüleri üzerine düşündürerek madde etkisi bağlamında

ele alır. Filmde bir sütuna yazılan “yaşamak istiyorum” ifadesinin “ölmek istiyorum” olarak değişimini gösteren sahne, Quinodoz’nun kitapta ilkel birleştirme olarak tanımladığı ve yaşam ile ölüm dürtülerinin karışıp ayrıştırılmadığı ve bu anlamıyla yaşamı tehdit eden bir zihinselliği hatırlatmaktadır. Yine bu düzeneğinin büyüteç altına alınarak teslim olma-boyun eğme dinamikleri üzerinden tartışıldığı makalesinde Joannidis (2017) ölüm dürtüsünün baskın olduğu ve güç farkına dayanan bu süreçlerin erotik tutku dışında, beyin yıkanmasına benzer biçimde düşüncede katılıkla sonuçlanan ideolojik ya da dinsel nitelikli öğretilerde, hatta kimi zaman psikanalitik süreçlerde de görülebildiğini ve burada aslında yaratıcı, yeni, farklı olan hiçbir şeye izin verilmediğinin altını çizer. Bunların aksine bu dürtüler arasında denge konumunda olgun, yaşamsal bir ilişki kurulduğu yaratıcı boyut, yine en erken dönemlerde kurulan bağın bir niteliği olan birincil estetik deneyimle ilişkilidir.

“Hepsi benim zihnimde. Yüzme zihinsel bir oyun ve benim yolum engellerle doluydu. Beklentilerim çok yüksekti. Mutlu değildim, eğlenmiyordum. Çoğu kez bırakmayı düşündüm. Kendi omuzlarıma yüklediğim bu ağırlık beni geriletliyordu. Bu karanlık zamanların içinde bir motivasyon buldum: daha oyunbaz bir yol. Fark ettim ki bu sadece bir yüzme. Dünya rekoru kırmam Sarah olmayacak mıyım? Bir adım geri gittim ve dengeyi buldum. Tüm farkı yaratan buydu. Dünya rekoru kırmak, altın madalya kazanmak muhteşem bir his ancak yalnızca yolculuğun bir parçası...” (Betsson Sverige, 2017).

İlk altın madalyasını 14 yaşında kazanan İsveçli yüzücü Sarah Sjöstrom’a atfedilen bu sözlerde “tüm farkı yaratan buydu” dedirten denge hâline ulaşma durumu, Danielle Quinodoz’nun kitapta daha çok spor üzerinden örneklediği ancak sanat, profesyonel işler ve eğlence amaçlı yürütülen çeşitli faaliyetlerde de izlenebilecek süreçlerin bir yansıması gibidir. Kitabın izlerini takip ettiğimizde Sjöstorm’un geri adımını zaman ya da mekânın doğrusal bir düzleminde kronolojik geri gidiş değil farklı bir kayıt sisteminde yaratıcı ve bütünleştirici düşlemsel bir süreç olarak görmek mümkündür. Kitapta yer alan baş döndürücü nesne ilişkileri boyutlarının aslında bu denge arayışına hizmet ediyor oluşu ve “sınırlara özlem duyulan” bu zihinsellikte kişilerin – yukarıda söz edilen yaşamsal risk taşıyan durumlardan farklı olarak– ölümlerine bir dertlerinin olmayışı, asıl peşinden koşulan şeyin sınırları biteviye zorlamak olduğu özellikle spor üzerinden örneklendirilir. Öte yandan sınır, ken-

disine ulaşıldıkça anlamını yani hazzını yitiren bir zihinsel kavramsallaştırma olarak hep elde edilemeyen yani hasreti dinmeyendir bu düşünceye göre. Artık daha da ötede bir sınır kurgusu için özlem başlayacaktır kendisine yaklaşıldıkça. Arzu zaten bu elde edilemeyenle, hasreti dinmeyenle beslenip, anlamını bulmaz mı? Bu durumda vuslat da arzunun ölümü olacaktır. Eğer her yeni nesne, sonsuza dek arayacağımız ve asla kavuşamayacağımız birincil nesnenin bir yansıması ise sınırlarla oynamak, onların gerçekliğini reddetmeye çalışmak, çoğunlukla yenilmek, geçici olsa bile zaman zaman yenmek, yaşamın kaçınılmaz bir parçasıdır! Nitekim psikanalizin temelinde yer alan kavramların diyalektik geriliminden müzikal ahengine giden bir akış içinde sersemletici bir okumada bu denge arayışı iki ucu birbirine yakınlaştırmak değil, ortada sabit-düz-gri-donuk bir mekân yaratmak değil, birini bırakıp diğerine yapışmak hiç değil, iki tarafın da büyüselliklerinden sıyrılarak arada bağlantı kurulmasına izin vermek olarak tanımlanmaktadır kitapta. Nihai olarak ulaşılan denge oynaktır ve sürekli yeniden inşa edilir, her iki ucu da içerir ama artık ikisinden de farklılaşmıştır.

Bugüne kadar yalnızca 25 atletin bitirebildiği ultra triatlon yarışmasında Manş Denizi'ni geçerken yaşamını kaybeden Douglas Waymark'ın vefatından sonra arkadaşı *“kanalı daha önce hiç yüzmemişti fakat kendini aşmak ve kapasitesini görmek için yeni bir şey denemek istedi”* der. Daha önce birçok dayanıklılık yarışmasına katıldığı, Everest de dâhil her kıtanın en yüksek dağına tırmandığı düşünüldüğünde (Siddique, 2017) bu üzücü olayın arka planında sınırlar değil de sınırların her seferinde yeniden kurgulanarak aşılma sürecinin bizzat kendisinin sanki amaç hâline geldiği düşünülebilir. Demek ki baş dönmesi tarafsızdır – olumlu (yaşama yönelik) olabileceği gibi ölüm dürtüsü etkisi altında da deneyimlenebilir. Nasıl ki aşkla ölüm bağlantılı iseler, ekstaz (vecd) ve sınırların aşılmasıyla ilgili yıkıcılık da bağlantılıdır. Yıkıcılık ihtimali deneyimlemeyi durduramaz çünkü birincisi yaratıcılığın bir önkoşulu olarak vardır! Öte yandan klinik pratikte ayırt edilmesi oldukça önemli ve o ölçüde de karmaşık olabilecek durum yazarın Freud'a atıfla vurguladığı *“ölüm dürtüsünün sessizliği”*dir. Yapıcı, bütünleştirici ve yaratıcı süreçler gibi görünen ya da belki Quinodoz'nun ifadesiyle baş dönmesi ile dans ediyor gibi görünen herhangi bir eylemin altında yatması olası bu sessizliği duymak, –her zaman mümkün olmayabilirse de– yine analistin hayalleme ve simgeleştirme kapasitesi aracılığıyla olacaktır. Herhangi bir eylemin ne kadar *“olanaksız oyun”* ne kadar *“olası*

oyun” sınırlarında kalabileceği sorusu akla geliyorsa yanıtı bireysel olup tam da Sarah Sjöström’ün geri adımı üzerinden sorgulanabilir. Quinodoz ise bunu şöyle açıklar: “..... yanıtımda *olmak* fiilini kullanmayı ne denli çok amaçlıysam, oyunun tehlikeli bir hâl almasından da o kadar endişe duyarım; simgelemek fiilini kullanmaya ne kadar hazır olursam, oyunun tehlikeli bir hâl almasından o kadar az korkarım”.

KAYNAKLAR

- Balaban, C.D., Jacoba, R.G (2001). Background and history of the interface between anxiety and vertigo. *Anxiety Disorders*, 15, 27-51.
- Betsson Sverige (2017). Sarah Sjöström-Anytime’s Playtime feat. Ağustos 16, 2020 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=Ze3uglMOiQM> adresinden ulaşılmıştır.
- Chioua, B., Maraval, V., Delbosc, Olivier., Missonnier, M., Yamaguchi, S. (Yapımcı). Noé, G. (Yönetmen). (2009), Boşluk. (Film). Tokyo: Fidélité Films, Wild Bunch, Les Cinémas de la Zone, BUF Compagne, Essential FILmproduktion, BIM Distribuzione.
- Ferenczi, S. (1914). Sensations of giddiness at the end of the psycho-analytic session, Further Contributions to the Theory and Technique of Psycho-Analysis içinde, London: Hogarth (1926):239– 41.
- Fonagy, P., Target, M. (2003). *Psychoanalytic Theories: Perspectives from Developmental Psychopathology*. Londra: Whurr.
- Freud, S. (1917 [1915]). Mourning and melancholia. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Cilt XIV (1912-1916): On the History of the Psycho-Analytic Movement, Papers on Metapsychology and Other Works, 237-258. Londra: The Hogarth Press ve The Institute of Psychoanalysis.
- Freud, S. (1923). The Ego and the Id. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Cilt XIX (1923-1925): The Ego and the Id and Other Works, 1-66. Londra: The Hogarth Press ve The Institute of Psychoanalysis.
- Heimann, P. (1952). Notes on the Theory of the Life and Death Instincts. *Developments in Psychoanalysis*. J. Riviere (Haz.). Londra: Karnac. 330-337.
- Joannidis, C. (2017). On the need to be bequiled. *International Forum of Psychoanalysis*, 26, 105-111.
- Kim, J., Zhang, X., Muralidhar, S., LeBlanc, S.A., Tonegawa, S. Basolateral to central amygdala neural circuits for appetitive behaviors. *Neuron*, 93, 1464-1479.
- Quinodoz, D. (2003). *Words That Touch. A Psychoanalyst Learns to Speak*. (Philip Slotkin). Londra: Karnac Books Ltd. (Özgün eser 2002 tarihlidir).
- Rajagopalan A., Jinu K.V., Sailesh K.S., Mishra S., Kumar U., Mukkadan J.K. (2017). Understanding the links between vestibular and limbic systems regulating emotions. *Journal of Natural Science, Biology and Medicine*. 8(1): 11-15.
- Rycroft, C. (1953). Some observations on a case of vertigo. *The International Journal of Psychoanalysis*, 34, 241-247.

- Siddique, H. (2017. 08. 08). Douglas Waymark named as athlete who died swimming Channel. 16.08.2020 tarihinde, <https://www.theguardian.com/uk-news/2017/aug/08/douglas-waymark-named-athlete-died-swimming-english-channel-enduro-man> adresinden ulaşılmıştır.
- Tschan, R., Best, C., Wiltink, J., Beutel, M.E., Dieterich, M., EckhardHenn, A. (2013). Persistence of symptoms in primary somatoform vertigo and dizziness. A disorder “lost” in health care? *Journal of Nervous and Mental Disease*, 201, 328-333.
- Watson, J.B. (1924). *Psychology. From the Standpoint of a Behaviorist*. 2. Baskı. Filedel-fiya: Lippincott Company.

Önsöz

Danille Quinodoz bu büyüleyici kitapta, birçok belirtiden biri olan baş dönmesini araştırmak ve anlamak için bir yol önermekte ve baş dönmesini ruhsallığın ve nesneyle olan bağın düzenlenmesinde prototipik bir etken olarak ele almaktadır. Kimi yazarlar baş dönmesinden bahsetmiş olsa da, ilk kez Quinodoz, baş dönmesini ve onun doğal sonucu olan kökensel boşluk ve düşüş kaynaklı kaygıyı belirli bir vakanın klinik tanımından çok daha geniş bir sorunsalın parçası olarak ele almıştır.

Yazar, Freud'un çalışmasının en başından itibaren baş dönmesi sorunsalını tartıştığını haklı olarak hatırlatır: Freud o dönemde baş dönmesini kaygı nevrozunun önemli belirtilerinden biri, diğer bir deyişle, ruhsal işleme imkânı bulamayan fiziksel bir gerginlik örneği olarak ele almaktadır. Öte yandan, bilhassa histerik hastalar söz konusu olduğunda baş dönmesine ruhsal bir temsil değeri atfettiği de olmuştur.

Bu açıdan bakıldığında, baş dönmesi somatizasyona dair daha genel bir sorunsalın parçasıdır ve benliğin bedeni ve nesneyi kapsayıp kapsamadığına göre farklı işlevler üstlenebilir. Baş dönmesinin farklı anlam ve işlevlerinin altında yatan güncel nevroz ile ruhsal nevroz arasındaki Freud'cu zıtlık sanıldığı kadar net değildir çünkü histeri söz konusu olduğunda dahi, somatik belirti duygulanımın temsile, eyleme dökmenin düşünceye ağır bastığı bir sorunsalın parçasıdır. Baş dönmesi böylece vücutta, nesneye, bilhassa da anneye özgü nesneye yönelik tahripkâr bir eyleme dökmeden kaçınmayı

amaçlayan gerçek bir eyleme dökme şeklinde ortaya çıkabilir; ama aynı zamanda, psikanaliz sırasında eylemi temsile dönüştürmek ve vücut ile nesnelere gelen mesajları ruhsal bir düzlemde bütünleştirmek için bir çağrıya dönüşebilir.

Danielle Quinodoz işte bu nedenle baş dönmesini nesnenin kapsama işlevindeki başarısızlıklara tanıklık eden, fakat birleşme ihtimaline sahip olmayan duyuları, giderek ikincil plana atılan temsillerle bütünleştirecek bir devinime yol açan bir “alarm sistemi” olarak ele almakta haksız değildir. Bu iki biçim içerisinde, farklı baş dönmesi biçimlerinin tanımlanması bilhassa öğreticidir çünkü muhtelif arabuluculukların önemini ortaya çıkarmaktadır: Yani, duyumdan temsile, pasiflikten aktifliğe, baş dönmesinin Oidipus öncesi biçimlerinden Oidipus nitelikli biçimlerine geçişlerin. Bu arabuluculuklar bir dönüşüm eylemine, Freud’un nitelikten niceliğe sıçrayış kavramıyla ifade ettiği, anlamsızdan anlama geçiş eylemine tekabül eden bir simgeleştirme çalışmasına tanıklık eder.

Baş dönmesi bu açıdan bakıldığında beden, aynı anda hem dışsal gerçekliğin bir parçası, hem de ruhsal gerçekliğin kaynağı olan çelişkili ve ayrıcalıklı konumunu doğrulamış olur. Bu da ruhsal çalışmanın erojen bedene sahip çıkma ve kişinin benliğine haricî olarak deneyimlenen bedenin içsel bedene dönüşümü çalışması anlamına geldiğini var sayar. Danielle Quinodoz tedavi sırasında baş dönmesi belirtisinin yoğunluğunu azaltma çalışmasını tasvir etmek için birçok klinik örneğe başvurur: Söz konusu olan, bir biçimden diğerine zorunlu bir geçişten ibaret basit bir doğrusal gelişim değildir; analist bundan ziyade, birbirleriyle mücadele hâlindeki yatırım çeşitleri olan farklı baş dönmesi biçimleri arasındaki çatışmalarla yüz yüzedir.

Demek oluyor ki baş dönmesi doyum deneyimine içkindir çünkü [baş dönmesi] mutlak doyum *yanılsamasının*, nesnenin telafi edilemez kaybının verdiği *hayal kırıklığı* ile karşı karşıya gelmesi gereken anda ortaya çıkacaktır. Ferenczi bunun altını kendi üslubunca çoktan çizmişti; seans sonundaki baş dönmesinin haz ilkesinden gerçeklik ilkesine, muhtemelen şiddetle geçiş esnasında gerçekleşen fiziksel ve ruhsal tutumun *ani* değişimiyle alakalı olduğunu belirtmişti. Benliğin bölünmesine ve yitimine neden olabilecek bu deneyimle baş edebilmek için Milner (1952) ve Winnicott’ın (1951) da ortaya koyduğu gibi, yanılsama alanını *bir süreliğine* aksi yönde fakat hayal kırıklığınıninkine zıt olmayan bir akışın içinde tutan geçişken bir mekâna ve zamana ihtiyaç duyulduğunu varsaymak gerekmez mi?

Bu nedenle, mekânın titreşimiyle ilgili bir belirti olarak ele aldığımız baş dönmesini kavrayışımız ruhun zamanı deneyimlemesiyle alakalı olmalıdır. Danielle Quinodoz'un baş dönmesi ve dengenin diyalektiğine dair altını çizdiği üzere, “değişen ile değişmez”, “bir anlık ile süreli” arasında “mekân ve zamanla oynamak” söz konusudur. Bu nedenle, eğer baş dönmesi boşluk deneyimiyle ilişkilirse, boşluğun birincil değil ikincil olduğunu unutmamak gerekir çünkü yakalanıp kaybedilmesinden önce, birincil olarak nesneye, duygulanım ve ritim biçimlerine göre yatırım yapılır. Boşluğun; birincil bir gerçeklikten ziyade, narsisist sürekliliği itham eden dürtü ile nesnenin baskınından kendini korumak için boşluk yaratma düşlemine daha uygun düştüğü bilinen bir şeydir.

Zaman boyutu ile sonradanlık boyutuna olan bu gönderme, özneyi kaplayan baş dönmesi deneyiminin atıfta bulunduğu Varlık ve Hiçlik arasındaki mutlak karşıtlığın ötesine geçmeye elverişli yegâne unsurdur. Nesnenin kaybı kesin olarak deneyimlendiğinde, değişmezlik sürerliğin, hareketlilik hareketin ve zıtların yan yanılığı çelişkinin yerine geçer. Danielle Quinodoz, görünüşte uyumsuz olan iki tutumun *aynı anda* bir arada oluşuna tekabül eden bu ölü zamanın cazibesini, patolojik baş dönmesinin ve sonsuzun deneyimlenmesinin kaynağı olarak ele almakla son derece başarılı bir yaklaşımda bulunmuştur. Baş dönmesini endişe verici tuhafılık deneyimiyle ilişkilendirmemek güçtür ki Freud (1919) da söz konusu deneyimin, düşlemsel gerçeklik ile dışsal gerçekliğin çakışmasından ve benliğin sınırlarının sorgulanmasından doğduğunu göstermiştir.

Narsisist yatırım (ben memeyim) ile nesnel yatırım (ona sahibim yani o değilim) arasında bir mühlet, bir bekleme süresi, bir ardışıklık belirleyen zamansallaştırma süreci tesis edilmeden ölü zaman figürlerinin ötesine geçmek mümkün değildir. Algı (ardışıklık) ve hafızanın (sürerlik) işlevlerinin eş zamanlı olmadıklarını varsayan ruhsal yerlem işte böyle örgütlenir. Gerçekten de yalnızca “hafızanın izi yerine bilincin belirmesi” ve bunun aynı anda olmaması durumunda baş dönmesinin hiçleştirilen etkisinin üstesinden gelinebilir (S. Freud, 1920, s. 67).

Pascal (1648) “boşluğun kapladığı alan madde ve hiçliğin tam ortasındadır.” demiştir. Bu savı, psişedeki olumsuzluğu çalışmanın önemini altını çizmenin bir şeklidir; söz konusu çalışma şüphesiz ki patolojik baş dönmesi deneyimlerine yol açabilir fakat aynı zamanda, Varlık ve Hiçlik arasında zıtlık değil farklılık olduğunu keşfetmeye olanak sağlayarak ruhsal bir alan

ve zamanın inşasını teşvik edebilir. O andan başlayarak “boşluğun kapladığı alanın” aynı zamanda iç dünya ile dış dünya arasındaki ilişkilere arabuluculuk eden, “deneyime aracılık eden bir alan” (Winnicott, 1971) olduğunu var saymak gerekir: Böylece bu üçüncü alan, benliğin ve benlik-olmayanın farklılaşmaya izin veren, baş dönmesine bağlı tüm düşüşlerden korunaklı kaynaşmasında, tüm simgeleştirmelerin potasını ya da matriksini teşkil eder.

Quinodoz’a göre uçların buluşmasını sağlayan bu boyutun inşası, baş dönmesinin değişik biçimleri ile “oyun” oynama ihtimallerini doğurur ve kaygıdan hazza geçişi kolaylaştırır. Şüphesiz ki insan deneyimi için elzem olan kavrayışın bütünleştirilmesiyle bağlantılı olan ve bu noktadan hareketle tüm psikanalitik tedavi için temel teşkil eden coşkusal bir çalışma söz konusudur. Bu kitabın en büyük meziyetlerinden biri, bizi son derece zengin bir klinik pratikten yola çıkarak baş dönmesinin ruhsallıktaki temel işlevi üzerine düşünmeye ve bu deneyimin, ruhsal hayata içkin haz ilkesinin en muhtelif alanlarındaki çeşitli dönüşümleri üzerine yazarla birlikte hayal kurmaya davet edışıdır.

Alain Gibeault

REFERANSLAR

- Freud S. (1919), L'inquiétante étrangeté, Almancadan çeviren B. Féron, Paris, Gallimard, 1985, s. 211-263.
- Freud S. (1920), Audela du pricipie de plaisir, Almancadan çeviren J. Laplanche et J.-B. Pontalis, Essais de psychanalyse, Paris, Payot, 1981, s. 41-115.
- Milner M. (1952), La compréhension du non-moi : un aspect du symbolisme, İngilizceden çeviren M. Moscovici, Bulletin de l'Association psychanalytique de France, 1969, n° 5, s. 107-131.
- Pascal B. (1648), Récit de la grande expérience de l'équilibre des liqueurs, Paris, Charles Savrem, altıntılayan D. Anzieu, Naissance du concept de vide chez Pascal, Nouvelle Revue de psychanalyse, 1975, n° 11, s. 195-203.
- Winnicott D. W. (1951), Objets transitionnels et phénomènes transitionnels, De la pédiatrie à la psychanalyse, İngilizceden çeviren J. Kalmanovitch, Paris, Payot, 1969, s. 109-125.
- Winnicott D. W. (1971), Jeu et réalité. L'espace potentiel, İngilizceden çeviren C. Monot ve J.-B. Pontalis, Paris, Gallimard, 1975, 214 s.